

FRIEDRICH
NIETZSCHE

Genealogie morálky

Polemika

AURORA * PRAHA

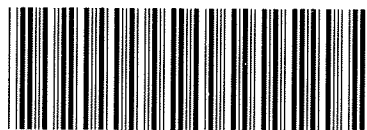
Přeložila Věra Koubová

Tento překlad vznikl v rámci
překladačského programu Paula Celana
v Institutu pro vědy o člověku
ve Vídni a podpořila jej také
Nadace Roberta Bosche.

Diese Übersetzung entstand
im Rahmen des Paul Celan
Programms für Übersetzer/innen
am Institut für die Wissenschaften
vom Menschen in Wien
und wurde auch von der
Robert Bosch Stiftung gefördert.

Univerzita Karlova v Praze
Katholna filozofie FF

F2.1-Nie-14a

2551094405

Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy v Praze

F-2570/2002

Translation © Věra Koubová, 2002
© AURORA, 2002

ISBN 80-7299-048-9

PŘEDMLUVA

I.

Sebe neznáme, my poznávající, sami sobě jsme neznámí: a má to svůj důvod. Nikdy jsme sami sebe nehledali, – jak bychom se tedy mohli jednoho dne *nalézt*? Právem bylo řečeno: „Kde je tvůj poklad, tam bude i tvoje srdce“; * *naš* poklad je tam, kde stojí úly našeho poznání. Jsme neustále na cestě za poznáním, rození okřídlení a sběrači duchovního medu, a v hloubi srdce se staráme vlastně jen o jediné – abychom něco „přinesli domů“. Co se týče ostatního života, oněch takzvaných „zážitků“ – kdo z nás pro ně má třeba jen dostatek vážnosti? Nebo dostatek času? Takové věci, obávám se, nebyly nikdy doopravdy „naší věcí“: není u nich zkrátka naše srdce – ba ani ucho! Podobně jako božsky roztržitý a do sebe ponořený hloubavec, jemuž zvon plnou silou právě odbil do ucha dvanáct poledních úderů, rázem procitne a zeptá se: „Kolik vlastně uhodilo?“, tak si i my občas *dodatečně* třeme uši a celí udivení, celí zaražení se ptáme: „Co jsme to vlastně prožili?“ ba více: „Kdo vlastně *jsme*?“ a přepočítáváme, *dodatečně*, jak už řečeno, všech dvanáct rozechvěných úderů svého zážitku, svého života, svého *bytí* a – ach! přepočítáme se přitom... Zůstáváme totiž sami sobě nutně cizí, nerozumíme si, *musíme* se zaměřovat, na věky o nás platí věta: „Každý je sám sobě nejjzdálenější“, – vůči sobě nejsme „poznávající“...

* Bibliografické odkazy, překlady cizojazyčných citátů a výrazů a ostatní poznámky jsou uvedeny pod číslem příslušné stránky v Komentáři (s. 137 nn.). Nietzscheův text sám žádné vysvětlivky neobsahuje.

2.

– Mé myšlenky o *původu* našich morálních předpokladů – neboť právě o ně v tomto polemickém spise půjde – dostaly první, skrovnou a předběžnou podobu ve sbírce aforismů, která nese název „Lidské, příliš lidské. Kniha pro svobodné duchy“ a kterou jsem začal psát v Sorrentu během jedné zimy, jež mi dovolila se zastavit, jako se zastavuje poutník, a přehlédnout širokou a nebezpečnou krajinu, kterou do té chvíle putoval můj duch. To se událo v zimě 1876-77; myšlenky samy jsou starší. Už tehdy to byly v podstatě tytéž myšlenky, které zde v těchto pojednáních dále rozvíjím: – doufejme, že jim dlouhá prodleva prospěla, že uzrály, zjasněly, zesílily, zdokonalily se! Že však na nich trvám ještě dnes, že se ony samy mezitím stále těsněji spojovaly, ba že do sebe vrůstaly, až vzájemně srostly, to ve mně posiluje radostnou důvěru, že od samého počátku ve mně nevznikaly jednotlivě, libovolně, sporadicky, nýbrž ze společného kořene, ze *základní vůle* poznání, z vůle působící v hloubi, promlouvající stále určitěji a vznášející stále určitější požadavky. Neboť jediné tak je to u filosofa přípustné. Nemáme právo být v čemkoli *jednotliví*: nesmíme se jednotlivě mýlit ani nalézat jednotlivé pravdy. Je to spíše táž nutnost, s níž strom nese své plody, s níž v nás rostou naše myšlenky, naše hodnoty, naše Ano a Ne a Kdyby a Zda – všechny navzájem spřízněné a propojené a svědčící o jedné vůli, jednom zdraví, jedné půdě, jednom Slunci. – Zdalipak chutnají vám, tyto naše plody? – Ale co je po tom stromům! Co je po tom nám, nám filosofům!...

3.

Při pochybnostech, které jsou mi vlastní a které jen nerad přiznávám – týkají se totiž *morálky*, vůbec všeho, co bylo dosud na Zemi jako morálka oslavováno –, pochybnostech, které do mého života vstoupily tak brzy, tak bez zavání, tak nezadržitelně, v tak naprostém rozporu s okolím, věkem, se vzory, původem, že bych měl bezmála právo nazvat je svým „a priori“, – se musela má zvědavost stejně jako

8

má podezřívavost velmi záhy zastavit nad otázkou, *jakého původu* jsou vlastně naše dobro a zlo. A vskutku mě již ve třinácti letech pronásledoval problém původu zla: jemu jsem věnoval, ve věku, kdy má člověk „půl dětskou hru, půl boha ve svém srdci“, svou první literární dětskou hru, své první filosofické cvičení – a pokud jde o mé tehdejší „řešení“ onoho problému, prokázal jsem, jak se sluší a patří, úctu bohu a učinil jsem *otcem* zla jeho. Chtělo to ode mne právě *takto* mé „a priori“? ono nové, nemorální, přinejmenším immorální „a priori“ a z něho promlouvající, ach! tak anti-kantovský, tak záhadný „kategorický imperativ“, jemuž jsem dopřával stále více sluchu a nejen sluchu?... Naštěstí jsem se včas naučil oddělovat teologický předpoklad od předpokladu morálního a nehledal jsem už původ zla *za* světem. Něco málo historického a filologického školení, včetně vrozené vybíravosti ohledně psychologických otázek vůbec, proměnily v krátkosti můj problém v jiný: za jakých podmínek si člověk vynalezl ona hodnocení „dobré“ a „zlé“? a *jakou hodnotu mají tato hodnocení sama*? Potlačovala nebo podporovala dosud lidský růst? Jsou příznakem nouze, zchudnutí, úpadku života? Nebo se v nich naopak zračí plnost, síla, vůle života, jeho odvaha, jeho důvěra, jeho budoucnost? – Zde jsem se dobral a odvážil leccaké odpovědi, rozlišil jsem období, národy, určil hierarchii mezi jednotlivci, svůj problém jsem specializoval, z odpovědí se staly nové otázky, zkoumání, domněnky, pravděpodobnosti: až jsem měl konečně vlastní krajinu, vlastní půdu, naprosto mlčenlivý, rostoucí, vzkvétající svět, jakoby tajné zahrady, o nichž nesměl mít nikdo ani ponětí... ó, jak jsme *šťastní*, my poznávající, dokážeme-li dostatečně dlouho mlčet!...

4.

První podnět k tomu, abych ze svých hypotéz o původu morálky něco uveřejnil, mi zavláda jasná, čistá a chytrá, také přemoudřelá knížečka, v níž přede mnou poprvé zřetelně vyvstal překroucený a zvrácený druh genealogických hypotéz, jejich vpravdě *anglický* druh, a jež mě přitahovala

9

– přitažlivostí, kterou působí každý protiklad, každý protipól. Titul té knížičky byl Původ morálních pocitů; její autor dr. Paul Rée; rok vydání 1877. Snad nikdy jsem nečetl něco, k čemu bych musel v takové míře, větu za větou, závěr za závěrem, říkat Ne jako k této knize: avšak zcela beze zloby a netrpělivosti. V již zmíněném díle, na kterém jsem tehdy pracoval, jsem na věty oné knihy reagoval při každé vhodné i nevhodné příležitosti, nikoli tím, že bych je vyvracel – co mně je do vyvracení! –, nýbrž tím, že jsem kladl, jak náleží pozitivnímu duchu, něco pravděpodobnějšího na místo nepravděpodobného a někdy také nahradil jeden omyl omylem jiným. Jak už jsem řekl, představil jsem tehdy hypotézy o původu morálky, jimž jsou tato pojednání věnována, veřejnosti poprvé, nešikovně, což bych sobě samému chtěl zastírat nejméně, ještě nesvobodně, ještě bez vlastního jazyka pro tyto vlastní věci a s nejedním sklouznutím zpět a zakolísáním. Konkrétně lze srovnat, co říkám v aforismu 45 Lidského, příliš lidského o dvojí prehistorii dobra a zla (totiž ze sféry vznešených a ze sféry otroků); dále v aforismu 136 o hodnotě a původu asketické morálky; podobně v aforismech 96, 100 a v druhém svazku v aforismu 89 o „mravnosti mravů“, onom mnohem starším a původnějším druhu morálky, která je toto coelo vzdálena od altruistického způsobu hodnocení (v němž dr. Rée stejně jako všichni angličtí genealogové morálky vidí morální hodnocení *o sobě*); dále tamtéž v af. 92, v Poutníku a jeho stínu af. 26, v Ranních červánkách af. 112 o původu spravedlnosti jakožto vyrovnávání mezi přibližně stejně mocnými (rovnováha jako předpoklad všech smluv, tedy všeho práva); podobně o původu trestu (Poutník a jeho stín, af. 22, 33), pro nějž zastrášovací účel není ani podstatný, ani původní (jak mní dr. Rée: – je do něho spíš dodatečně vkládán, za určitých okolností a pokaždé jako něco vedlejšího, jako dodatek).

5. Vlastně jsem měl právě tehdy na srdci něco mnohem důležitějšího než soubor vlastních či cizích hypotéz o původu morálky (nebo přesněji: zabýval jsem se jimi pouze kvůli účelu, k němuž jsou jen jedním z mnoha prostředků). Šlo mi tehdy o *hodnotu* morálky, – a v této věci jsem se musel takřka sám vyrovnat se svým velkým učitelem Schopenhauerem, k němuž se ona kniha, její vášeň a skrytý svár obracejí jako k současníkovi (– neboť i ona kniha byla „polemickou“). Šlo zvláště o hodnotu „nesobeckosti“, instinktů soucitu, sebezapření, sebeobětování, které právě Schopenhauer tak dlouho vychvaloval, zbožšťoval a stavěl mimo svět, až mu nakonec zbyly jako „hodnoty o sobě“, na jejichž základě život i sebe sama *zavrhl*. Ale právě proti *těmto* instinktům se ve mně vzmáhalo stále zásadnější podezření, stále hlouběji se zarývající skepse! Právě zde jsem spatřoval *velké* nebezpečí pro lidstvo, nejrafinovanější vábení a svádění – ale kam? k Nicoté? – právě zde jsem viděl počátek konce, spočinutí, únavu ohlížející se přes rameno, vůli, jak se pozvedá *proti* životu, poslední chorobu, jak se zvolna a těžkomyslně ohlašuje: pochopil jsem rozmáhající se morálku soucitu, která postihla a nakazila i filosofy, jako nejtěživější symptom naší ztěžklé evropské kultury, jako její okliku – k novému buddhismu? k buddhismu Evropanů? k – *nihilismu*?... Toto moderní vynášení a přeceňování soucitu je totiž u filosofů novinkou: doposud se shodovali právě v tom, že soucit žádnou hodnotu *nemá*. Připomenu jen Platóna, Spinozu, La Rochefoucaulda a Kanta, čtyři duchy, kteří byli navzájem naprosto odlišní, v jednom však zajedno: v pohrdání soucitem. –

6. Tento problém *hodnoty* soucitu a morálky soucítění (– jsem odpůrcem hanebné moderní změkčilosti citů –) působí zprvu jako cosi ojedinělého, jako otazník sám pro sebe; kdo ale tady jednou uvízne, kdo se tady *naučí* tázat, tomu se stane totéž co mně: – otevře se mu nový úžasný

výhled, zmocní se ho závrať velké možnosti, vyvstanou všemožná podezření, nedůvěra, strach, zakolísá víra v morálku, ve veškerou morálku, – až konečně zazní nový požadavek. Vyslovme ho, tento *nový požadavek*: je zapotřebí *kritiky* morálních hodnot, *musí být teď prozkoumána hodnota těchto hodnot samých* – a k tomu je nutno znát podmínky a okolnosti, z nichž tyto hodnoty vyrostly, za nichž se vyvíjely a posouvaly (morálka jako důsledek, jako symptom, jako maska, jako pokrytectví, jako nemoc, jako nedorozumění; ale též morálka jako příčina, jako lék, jako povzbuzení, jako zábrana, jako jed); takové znalosti dosud ani neexistovaly, dokonce po nich ani nikdo netoužil. *Hodnota* těchto „hodnot“ byla chápána jako danost, jako fakt, jako něco nade vši pochybnost; doposud nikdo ani v nejmenším nezaváhal a nezakolísal v tom, že hodnocení „dobrého“ má být vyšší než „zlého“, vyšší ve smyslu prospěchu, užitku, zisku vzhledem k člověku *vůbec* (včetně jeho budoucnosti). Což ale kdyby byl pravdou opak? Co kdyby v „dobru“ byl i symptom úpadku a také nebezpečí, svod, jed, narkotikum, v němž by například současnost žila *na úkor budoucnosti*? Možná pohodlněji, méně nebezpečně, ale také v menším stylu, níže?... Takže by právě morálka byla vinna tím, že se nikdy nepodařilo dosáhnout *nejvyššího rozmachu a rozkvětu lidského typu*, který by o sobě byl možný? Takže právě morálka by byla *vůbec* největším nebezpečím?...

7.

To stačilo, abych měl, když se mi tento výhled otevřel, dobré důvody porozhlédnout se po učených, smělých a pracovitých druzích (a činím tak podnes). Je na čase, abychom nesmírnou, vzdálenou a tak skrytou krajinu morálky – morálky, jež tu skutečně byla, jež byla skutečně žita – prošli se samými novými otázkami, ba pohlédli na ni novými očima: a neznamená to takřka totéž jako tuto krajinu teprve *objevit*?... Když jsem přitom mezi jinými myslel i na zmíněného dr. Réea, pak proto, že jsem *vůbec* nepochyboval, že ho sama

povaha jeho otázek povede ke správnější metodice, jak se dobrat odpovědí. Klamal jsem se v tom? Mým přáním rozhodně bylo, abych tak pronikavý a nezaujatý zrak obrátil lepším směrem, směrem ke skutečné *historii morálky* a ještě včas ho varoval před anglickým zvykem vymýšlet si hypotézy, až se hory zelenají. Je přece nasnadě, která barva musí být pro genealoga morálky stokrát důležitější než právě zelená: totiž *šedá*, šedí dokladů, to, co lze fakticky doložit, co tu skutečně bylo, zkrátka celé to dlouhé, těžko rozluštitelné hieroglyfické písmo lidské morální minulosti! – To dr. Rée neznal; avšak četl Darwina: – a tak jsou jeho hypotézy přinejmenším zábavné tím, že si v nich vychovaně podávají ruku darwinovská bestie a nejmodernější, skromný, útlocitný moralista, který „už nekouše“, ten pak s výrazem jisté dobrodušné a lehké indolence, do níž je přimísen i grán pesimismu a únavy: jako by se vlastně *vůbec* nevyplatilo brát všechny tyto věci – problémy morálky – tak vážně. Mně se ovšem naopak zdá, že neexistují žádné věci, u nichž by se více *vyplatilo* brát je vážně; výplatou, odměnou tu může například být, že je snad jednoho dne budeme smět brát *vesele*. Veselí, nebo abych to řekl svým jazykem, *radostná věda* – je totiž odměna: odměna za dlouhou, statečnou, pracovitou a podzemní vážnost, která zajisté není věcí každého. Avšak toho dne, kdy celým srdcem řekneme: „kupředu! i naše stará morálka patří *do komedie!*“, tehdy objevíme pro dionýské drama o „osudu duše“ novou zápletku a možnost –: a on jí využije ve svůj prospěch, na to můžete vsadit, on, ten velký, starý, věčný básník komedie našeho bytí!...

8.

– Pokud je někomu tento spis nesrozumitelný a nelibě zní jeho uším, pak nemusím, jak se domnívám, nést nutně vinu já. Jasný je dost, za předpokladu, který vskutku kladu, že totiž čtenář nejprve přečetl mé dřívější spisy a vynaložil přitom jistou námahu: ty spisy opravdu nejsou snadno přístupné. Co se například týče mého „Zarathustry“, neuznám za jeho znalce nikoho, koho každé z jeho slov někdy

hluboce nezranilo a někdy hluboce neuchvátilo: teprve pak se totiž smí těšit z výsady, že se s úctou podílí na alkyónském elementu, z něhož se ono dílo zrodilo, na jeho slunečné projasněnosti, dálce, šíři a jistotě. V jiných případech je problémem aforistická forma: potíží tkví v tom, že se dnes tato forma nebere *dost ztěžka*. Aforismus, poctivě vyražený a ulitý, není tím, že ho člověk zběžně přečte, ještě „vyluštěn“; teď musí teprve začít jeho *výklad*, k němuž je zapotřebí umění výkladu. Ve třetím pojednání této knihy předvádím, co v takovém případě nazývám „výkladem“: – jako úvod tohoto pojednání je uveden jeden aforismus, a pojednání samo je jeho komentářem. Aby se čtení dalo tímto způsobem vykonávat jako *umění*, je ovšem nejprve zapotřebí něčeho, co jsme se v dnešní době právě úplně odnaučili – a proto ještě hodnou dobu potrvá, než budou mé spisy „čitelné“ –, něčeho, k čemu je nutno být takřka krávou a rozhodně *nikoli* „moderním člověkem“: totiž *přežvykování*...

Sils-Maria, Oberengadin
v červenci 1887

PRVNÍ POJEDNÁNÍ:

„Dobré a zlé“, „dobré a špatné“

1.

– Tihle angličtí psychologové, jimž vděčíme za dosud jediné pokusy vytvořit jakousi *historii vzniku morálky*, jsou nám sami nemalou hádankou; dokonce mají, abych se přiznal, právě jako vtělené hádanky oproti svým knihám podstatnou přednost – *oni sami jsou zajímaví!* Tihle angličtí psychologové – co vlastně chtějí? Nacházíme je, ať už tak činí dobrovolně či nikoli, u stále stejné činnosti, totiž jak vytahují do popředí partie honteuse našeho vnitřního světa a hledají opravdu účinné, vůdčí a o vývoji rozhodující síly právě tam, kde by si je intelektuální hrdost člověka *prála* najít naposled (například ve vis inertiae zvyku nebo v zapomnětlivosti nebo ve slepém a nahodilém propojení a mechanismu idejí nebo v čemsi čistě pasivním, automatickém, reflexním, molekulárním a od základu stupidním) – co vlastně tyto psychology žene vždy právě *tímto* směrem? Je to nějaký tajný, potouchlý, nízký, možná nepřiznaný pud zmenšovat člověka? Nebo nějaká pesimistická podezíravost, nedůvěra zklamaných, zachmuřených, zjedovatělých a zezelenalých idealistů? Nebo nějaká malá podzemní averze a rancune vůči křesťanství (a Platónovi), která snad ani nepřekročila práh vědomí? Nebo dokonce zvrhlá záliba v podivnostech, bolestných rozporech, v povážlivosti a nesmyslnosti života? Nebo konečně – od každého něco, trocha nízkosti, trocha zasmušilosti, trocha antikřesťanství, trocha dráždivosti a potřeby pepře?... Ale říkají mi, že to jsou jen staré, studené, nudné ropuchy, které lezou a poskakují po člověku a v jeho útrokách, jako by se tam cítily ve svém vlastním živlu, totiž *v bahně*. Slyším to a vzpěčuji se, ba více, nevěřím; a jestliže si člověk smí přát, kde nemůže vědět, pak

si ze srdce přeji, aby tomu bylo naopak, – aby tito badatelé zkoumající duši drobnohledem byla zvířata smělá, velkodušná a hrdá, která dokážou udržet své srdce i bolest na uzdě a která se vychovala k tomu, aby obětovala pravdě všechna svá přání, *každé* pravdě, dokonce i té přízemní, drsné, ošklivé, protivné, nekřesťanské, nemorální pravdě... Neboť takové pravdy existují. –

2.

Tak tedy všechna čest dobrým duchům, kteří snad těmito historiky morálky vládnou! Jisté však bohužel je, že *historický duch* sám jim chybí, že je právě všichni dobří duchové historie nechali na holičkách! Neboť všichni, jak už je dávným zvykem filosofů, myslí *bytostně* nehistoricky; o tom není pochyb. Že je jejich genealogie morálky bránilství, se ukáže hned na počátku, kde jde o to vyzkoumat původ pojmu a soudu „dobrý“. „Původně,“ prohlašují svorně, „nesobecké jednání chválili a označovali za dobré ti, jimž se ho dostalo, jimž tedy bylo *užitečné*; později se na tento původ chvály *zapomnělo* a nesobecké jednání, ježto bylo *ze zvyku* vždy chváleno, se prostě pocítovalo jako dobré – jako by bylo něčím dobrým o sobě.“ Okamžitě vidíme: již toto první odvození obsahuje všechny typické rysy anglické psychologické idiosynkrasie – máme tu „užitečnost“, „zapomnění“, „zvyk“ a nakonec i „omyl“, to vše jako podklad hodnocení, kterým se vyšší člověk dosud pyšnil jako určitou výsadou člověka. Tuto pýchu *je třeba* pokořit, toto hodnocení znehodnotit: je tohoto cíle dosaženo?... Nuže, pro mne je za prvé zjevné, že tato teorie hledá a určuje vlastní ohnisko vzniku pojmu „dobro“ na nepravém místě: soud o „dobru“ *nepochází* od těch, jimž se „dobro“ prokazuje! Byli to naopak „dobří“ sami, to jest vznešení, mocní, výše postavení a vysoce smýšlející, kdo sebe samy a své konání pocítovali a určovali jako dobré, totiž jako prvořadé, v protikladu ke všemu nízkému, nízce smýšlejícímu, sprostému a davovému. Teprve z tohoto *pathosu distance* čerpali právo tvořit hodnoty, razit jména hodnot: co těm bylo do užitečnosti! Hle-

disko užitečnosti je právě ve vztahu k vřelému vyvěrání nejvyšších hodnotových soudů, jež určují hierarchii a odstup, naprosto cizí a nepřiměřené: zde totiž dospěl cit k protikladu onoho nízkého stupně teploty, který předpokládá každá vypočítavá chytrost, každý prospěchářský kalkul – a nikoli pro jednou, nikoli pro jednu výjimečnou chvíli, nýbrž natrvalo. Pathos vznešenosti a distance, jak řečeno, trvalý a dominantní, celkový a základní pocit vyššího vládnoucího druhu vůči druhu nižšímu, vůči všemu, co je „dole“ – *právě to* je původ protikladu „dobré“ a „špatné“. (Panské právo dávat jména sahá tak daleko, že bychom se měli odvážit pojmut i původ jazyka samého jako projev moci vládnoucích: říkají „*toto jest to a to*“, každou věc a každé dění pečetí zvukem a zároveň si je tím jakoby přivlastňují.) Díky tomuto původu se slovo „dobré“ od samého prvopočátku vůbec nutně *neváže* na „nesobecké“ jednání: to je jen pověra oněch genealogů morálky. Naopak, teprve až za *úpadku* aristokratického hodnocení se celý protiklad „sobecký“ „nesobecký“ čím dál více vnucuje lidskému svědomí – je to, abych použil vlastního jazyka, *stádní instinkt*, který se v něm konečně dostává ke slovu (i ke *slovům*). A i potom trvá ještě dlouho, než tento instinkt převládne do té míry, že morální hodnocení zůstane u onoho protikladu doslova vězet a třet (jak je tomu například v současné Evropě: *predsudek*, který pojmy „morální“, „nesobecký“, „désintéressé“ chápe jako rovnocenné, má dnes moc „fixní ideje“ či mozkové choroby).

3.

Za druhé ovšem: i když zcela pomineme historickou neudržitelnost oné hypotézy o původu hodnotového soudu „dobrý“, trpí tato hypotéza sama o sobě psychologickou protismyslností. Chvála nesobeckého jednání má prý původ v jeho užitečnosti a tento původ byl prý *zapomenut* – jak by to vůbec mohlo být *možné*? Copak se užitečnost takového jednání někdy v minulosti ztratila? Opak je pravdou: tato užitečnost byla po všechny časy dennodenní zkušeností,

tedy něčím, co bylo stále znovu ustavičně zdůrazňováno a co se tudíž, místo aby vymizelo z vědomí, místo aby se stalo zapomenutelným, muselo stále výrazněji vrývat do vědomí. Oč rozumnější je opačná teorie (není proto ovšem pravdivější –), kterou zastává například Herbert Spencer: ten určuje pojem „dobra“ jako bytostně totožný s pojmem „užitku“, „účelnosti“, takže v soudech „dobré“ a „špatné“ shrnuje a posvěcuje podle něho lidstvo právě své *nezapomenuté* a *nezapomenutelné* zkušenosti o užitečné účelnosti a škodlivé neúčelnosti. Dobré je, podle této teorie, co se odedávna osvědčuje jako užitečné: tím smí dobro prosazovat svou platnost „hodnoty nejvyššího řádu“, „hodnoty o sobě“. I tato cesta výkladu je, jak řečeno, nesprávná, ale aspoň je výklad sám v sobě rozumný a psychologicky udržitelný.

4.

– Pokyn k cestě *správným* směrem mi dala otázka, co vlastně výrazy, které v různých jazycích označují „dobro“, znamenají z etymologického hlediska: zjistil jsem, že všechny do jednoho odkazují k *téže pojmové změně* – že základním pojmem je všude „vznešený“, „ušlechtilý“ ve stavovském smyslu, z něhož se s nutností vyvinulo „dobrý“ ve smyslu „duševně vznešený“, „šlechtný“, „duševně vybraný“, „duševně privilegovaný“: vývoj, který vždy probíhá paralelně s druhým, během něhož „prostý“, „plebejský“, „nízký“ posléze přechází v pojem „špatný“. Výmluvným příkladem pro to je slovo „sprostý“: je identické se slovem „prostý“ – srovnej „naprosto“, „prostě“ –, které původně označovalo sprostného, obyčejného muže, ještě bez podezřívavého stranního pohledu, pouze v protikladu k muži vznešenému. Přibližně od 16. století, tedy dosti pozdě, se tento smysl posouvá ke smyslu dnes obvyklému. – To se mi vzhledem ke genealogii morálky jeví jako *podstatné* zjištění; že k němu dochází tak pozdě, způsobily zábrany, jimiž demokratický předsudek ovlivňoval v moderním světě všechny otázky po původu. A to až do zdánlivě nejobektivnějších oblastí přírodních věd a fyziologie, což zde může být jen naznačeno.

18

Jakou spouští však tento předsudek, rozpoutá-li se až k nenávisti, dokáže napáchat, obzvláště v morálce a historii, ukazuje neblahý případ Buckleův; *plebejství* moderního ducha, které je anglického původu, opět jednou vyvěřelo na své domovské půdě, prudce jako překypující sopka a s onou přesolenou, křiklavou, sprostou výmluvností, jakou dosud mluvily všechny sopky. –

5.

Pro náš problém, který lze právem nazvat *tichým* problémem a který se vyběračně obrací jen k uším nemnohých, bude zajímavým zjištěním, že v oněch slovech a kořenech, které označují „dobré“, ještě probleskuje základní odstín, díky němuž se právě vznešení cítili jako lidé vyššího řádu. Pravda, ve většině případů se označují asi jednoduše podle své mocenské nadřazenosti (jako „mocní“, „páni“, „poručející“) nebo podle nejpatrnějšího znaku této nadřazenosti, například jako „bohatí“, „majetní“ (to je smyslem „arya“; a obdobně v íránských a slovanských jazycích). Avšak také podle *typického rysu svého charakteru*: a to je případ, který nás tu zajímá. Říkájí si například „opravdoví“: především řecká šlechta, jejímž mluvčím je megarský básník Theognis. Slovo *εσθλός*, k tomu účelu vytvořené, označuje ve svém kořeni někoho, kdo *jest*, kdo má realitu, je skutečný, je opravdu; později, se subjektivním posunem, někoho, kdo je opravdový svou pravdivostí: v této fázi vývoje pojmu se pravdivost stává heslem šlechty a beze zbytku splývá s významem „ušlechtilý“, jakožto vymezení vůči *prolhanému* nízkému muži, jak ho pojímá a líčí Theognis – a konečně, po zániku šlechty, zůstává toto slovo, dozrálé a zesládlé, pro označení duševní noblesse. Ve slovech *κακός* a *δειλός* (plebejec v protikladu k *ἀγαθός*) je zdůrazněna zbabělost: to by mohlo napovídat směr, jímž je potřeba hledat etymologický původ slova *ἀγαθός*, připouštějícího více výkladů. Za latinským *malus* (jemuž stavím po bok *μέλας*) by se mohlo skrývat označení prostého muže jako tmavého, především černovlasého („*hic niger est* –“), totiž označení předáříjské-

19

ho obyvatele italské půdy, jenž se od světlé rasy árijských dobyvatelů, zmocnivší se vlády, nejvýrazněji lišil barvou; odpovídající případ mi k tomu poskytla přinejmenším gaelština: – fin (například ve jménu Fin-Gal), slovo označující šlechtu, nakonec pak dobrého, šlechtěného, ryzího člověka, původně plavého, v protikladu k tmavým, červovlasým domorodcům. Keltové, mimochodem řečeno, byli vesměs plavou rasou; je nesprávné uvádět ona pásma podstatně tmavovlasého obyvatelstva, která názorně vystupují na pečlivějších etnografických mapách Německa, do souvislosti s keltským původem či pokrevním míšením, jak to činí ještě Virchow: spíše na těchto místech vystupuje *předárijské* obyvatelstvo Německa. (Totéž platí snad pro celou Evropu: v podstatných rysech tu podrobená rasa nakonec opět nabyla vrchu, v barvě, krátké lebce, možná dokonce i v intelektuálních a sociálních instinktech: kdo může zaručit, že moderní demokracie, ještě modernější anarchismus a zejména onen sklon ke „komuně“, nejprimitivnější společenské formě, jenž je teď společný všem evropským socialistům, neznamená především nesmírný *krok zpět* – a že dobyvatelská a *panská rasa*, rasa árijců, také fyziologicky nepodléhá?...) O latinském bonus se domnívám, že je lze vyložit jako „válečník“: za předpokladu, že právem odvozují bonus ze staršího duonus (srovnej bellum = duellum = duen-lum, v němž se mi zdá ono duonus obsaženo). Bonus tedy jakožto muž sváru, rozdvojení (duo), jako válečník: vida, v čem ve starém Římě spočívala „dobrota“ muže. A německé „gut“ samo: nemělo znamenat „božského“ (den Göttlichen), muže „božského rodu“? A nebylo identické s lidovým (původně šlechtickým) jménem Gótů? Důvody pro tuto domněnku však nepatří sem. –

6.

Vůči tomuto pravidlu, že pojem politické nadřazenosti se pokaždé proměňuje v pojem duševní nadřazenosti, není zpočátku žádnou výjimkou (i když příležitosti k výjimkám tu jsou), že nejvyšší kasta je zároveň kastou *kněžskou*,

a dává tudíž pro své obecné označení přednost přídomku, který na její kněžskou funkci upozorňuje. Tak tu například v označení stavu stojí poprvé proti sobě „čistý“ a „nečistý“; i zde se pak „dobrý“ a „špatný“ vyvíjejí ve smyslu už nikoli stavovském. Je třeba ostatně upozornit, že by tyto pojmy „čistý“ a „nečistý“ neměly být brány od samého počátku jako příliš závažné, příliš široké, či dokonce symbolické: všechny pojmy staršího lidstva byly naopak v míře pro nás stěžejně představitelné chápány zprvu hrubě, přízemně, vnějškově, úzce, přímo a vysloveně *nesymbolicky*. „Čistý“ je na počátku prostě člověk, který se myje, který se zdržuje určitých jídel, jež vyvolávají kožní choroby, který nespí se špinavými ženštinami nízkého lidu, který má odpor ke krvi – toť vše, toť bezmála vše! Na druhé straně ovšem z celkové povahy veskrze kněžské aristokracie vysvítá, proč se záhy právě zde tak nebezpečně prohloubily a vyhroutilily hodnotové protiklady; a vskutku se nakonec kvůli nim rozevřely mezi člověkem a člověkem propasti, přes něž se bez mrazení v zádech nepřenesl ani nějaký Achilles mezi svobodnými duchy. Je od samého počátku cosi *nezdravého* v takových kněžských aristokraciích i v jejich převládajících zvyklostech, vyznačujících se odvratem od aktivního jednání a dílem skrytou hloubavostí, dílem citovou explozivitou, jejichž důsledkem je zřejmě intestinální chorobnost a neurastenie, takřka nevyhnutelně sužující kněží všech dob; avšak léčba, kterou oni sami proti své nemoci vynalezli – není snad třeba říci, že se projevila ve svých důsledcích jako stokrát nebezpečnější než nemoc, od níž měla osvobodit? Celé lidstvo trpí ještě nyní důsledky naivity kněžského léčení! Pomysleme jen na jisté formy diety (vyhýbat se masu), na půst, na pohlavní zdrženlivost, na útěk „do pouště“ (Weir-mitchellovskou izolaci, samozřejmě bez následné výkrmné kúry, jež je přitom neúčinnějším prostředkem proti veškeré hysterii asketického ideálu): připočteme k tomu celou kněžskou metafyziku nepřátelskou vůči smyslům, podporující lenost a rafinovanost, autohypnózu kněží po fakířském a bráhmanském způsobu – užívající přitom bráhmanu jako skleněného knoflíku a fix-

ní ideje – a definitivní, až příliš pochopitelnou obecnou přesycenost sahající k radikální kůře, k *nicotě* (nebo k bohu: – touha po unio mystica s bohem je touha buddhisty po *nicotě*, nirváně – a nic víc!). U kněží je zkratka *všechno* nebezpečnější, nejen léčebné prostředky a praktiky, nýbrž i hrdost, msta, důvtip, exces, láska, panovačnost, ctnost, nemoc; – v zájmu spravedlnosti dlužno však též dodat, že teprve na půdě této *podstatně nebezpečné* formy lidského bytí, formy kněžské, se z člověka vůbec stalo *zajímavé zvíře*, že teprve zde nabyla lidská duše *hloubky* a stala se *zlou* – a to jsou ovšem obě základní formy dosavadní nadřazenosti člověka nad ostatním zvířectvem!...

7.

– Jistě už je každému zřejmé, jak snadno se může kněžský způsob hodnocení oddělit od způsobu rytířsko-aristokratického a vyvinout se v jeho opak; schyluje se k tomu pokaždé zvláště tehdy, když se kněžská a válečnická kasta octnou v žárlivé při a nechtějí se shodnout na ceně. Rytířsko-aristokratické hodnotové soudy předpokládají mocnou tělesnou konstituci, kvetoucí, všestranné, až překypující zdraví, včetně toho, co podmiňuje jeho zachování – válčení, dobrodružství, hon, tanec, zápasy, hry a vůbec vše, co obsahuje silné, svobodné, radostné jednání. Kněžsky vznesený způsob hodnocení má – jak jsme viděli – jiné předpoklady: je pro něj vskutku špatné, jde-li o válku! Kněží jsou, jak známo, *nepřátelé mimořádně zlí* – a proč? Protože jsou mimořádně bezmocní. Z bezmoci u nich roste nenávist do závratných a zlověstných hlubin, do nejduchovnějších a nejjedovatějších záłudností. Jednoznačně největšími nenávistníky ve světové historii byli vždy kněží, zároveň ovšem i nenávistníky nejduchaplnějšími: – s duchem kněžské msty nelze veškerého ostatního ducha vůbec srovnávat. Lidské dějiny by byly úplně hloupou záležitostí, nebýt ducha, jenž do nich vstoupil s bezmocnými: – uvedme rovnou příklad největší. Vše, co bylo kdy na Zemi podniknuto proti „vzneseným“, „mocným“, „pánům“, „vládcům“, nestojí za zmínku

ve srovnání s tím, co proti nim podnikli *Židé*: ano *Židé*, onen národ kněží, který si dokázal na svých nepřítelích a přemohitelích vynutit zadostiučinění nakonec pouze radikálním přehodnocením jejich hodnot, tedy aktem nejduchovnější msty. Jedině to bylo přiměřené kněžskému národu, národu nejskrytější kněžské mstivosti. Byli to *Židé*, kteří se proti aristokratické rovnici hodnot (dobrý = vznesený = mocný = krásný = šťastný = bohulibý) odvážili s hroznou důsledností prosadit a zuby nehty té nejpropastnější nenávisti (nenávisti z nemohoucnosti) také udržet pravý opak, totiž: „pouze ubozí jsou dobří, pouze chudí, bezmocní, nízcí jsou dobří, pouze trpící, strádající, nemocní, oškliví jsou zároveň jediní zbožní, jediní blažení v bohu, jedině pro ně je tu blaženství, – naproti tomu vy, vy vznesení a mocní, vy jste na věky věků zlí, krutí, hříšní, nenasytí, bezbožní, vy také budete navěky nešťastní, prokletí a zatracení!“... Je známo, *kdo* toto židovské přehodnocení zdědil... V souvislosti s tak hroznou a nad pomyslení fatální iniciativou, jíž se *Židé* tímto vůbec nejradikálnějším vyhlášením války chopili, připomínám větu, k níž jsem dospěl při jiné příležitosti (Mimo dobro a zlo, §195) – že totiž Židy začíná vzpoura otroků v morálce: vzpoura, která má za sebou dvoutisíciletou historii a kterou dnes už nevidíme jen proto, že – byla vítězná...

8.

– Ale vy tomu nerozumíte? Vy nemáte oči pro něco, co potřebovalo dvě tisíciletí, aby dosáhlo vítězství?... Není na tom nic divného: všechny *douhé* věci je těžké zahlédnout, přehlédnout v jejich celku. Událo se však *toto*: z kmene onoho stromu msty a nenávisti, židovské nenávisti – té nejhlubší a nejsublimnější, totiž nenávisti plodící ideály a přehodnocující hodnoty, jíž na Zemi nebylo rovno – vyrostlo něco právě tak nesrovnatelného, *nová láska*, ze všech druhů lásky nejhlubší a nesublimnější: – a z jakého jiného kmene by také mohla vyrůst?... Necht si však nikdo nemyslí, že snad vyrostla jako popření oné zízne po mstě, jako protipól židovské nenávisti! Nikoli, opak je pravdou! Tato láska vzešla

z této nenávisti jako její koruna, jako triumfální koruna rozprahující se do široka a stále šíře v nejprudším světle a nejplnějším slunci, koruna nenávisti, která sledovala jakoby v říši světla a výšin tytéž cíle, totiž zvítězit, ukořistit, svést, s touž dravostí, s níž se kořeny oné nenávisti nořily v hloubi stále dravěji a žádostivěji do všeho, co mělo hloubku a bylo zlé. Tento Ježíš Nazaretský, jako ztělesněné evangelium lásky, tento „spasitel“ přinášející chudým, chorým, hříšným blaženost a vítězství – nebyl on sám svodem v té nejnebezpečnější a nejneodolatelnější podobě, svodem a oklikou právě k židovským hodnotám a novým formám ideálu? Nedosáhl Izrael právě oklikou přes tohoto „spasitele“, tohoto zdánlivého odpůrce a rozvratníka Izraele, konečného cíle své rafinované pomstychtivosti? Nepatří k tajům černého umění vskutku *velké politiky msty*, prozíravé, podzemní, pomalu postupující a plánující msty, že Izrael sám před celým světem zapřel a na kříž přibil hlavní nástroj své msty jako něco na smrt nepřátelského, aby se „celý svět“, totiž všichni protivníci Izraele, bez obav zakousli právě do této návnady? A na druhé straně – dokázal by si někdo, s využitím veškeré duchovní rafinovanosti, vymyslet vůbec *nebezpečnější* návnadu? Něco, co by se lákavostí, opojností, ohlušivostí, ničivostí vyrovnalo symbolu „svatého kříže“, hrůznému paradoxu „boha na kříži“, mystériu nepředstavitelné, poslední, nejkrajnější krutosti, sebeukřížování boha *ke spáse člověka*?... Jisté je alespoň tolik, že sub hoc signo Izrael svou pomstou a přehodnocením všech hodnot dosud vždy znovu triumfoval nade všemi ostatními ideály, nade všemi *vznešenějšími* ideály. – –

9.

– „Ale co tu ještě vykládáte o *vznešenějších* ideálech! Smiřme se s fakty: zvítězil lid – nebo ‚otroci‘, nebo ‚chátra‘, nebo ‚stádo‘, či jak už to nazvete – a jestliže se to stalo díky Židům, budiž! pak neměl žádný národ historičtějšího poslání. ‚Páni‘ jsou odstraněni; zvítězila morálka prostého muže. Toto vítězství lze zároveň chápat jako otravu krve (pomícha-

lo navzájem rasy) – nic proti tomu; intoxikace se však nesporně *zdařila*. Vykoupení lidského rodu (totiž od ‚pánů‘) je na nejlepší cestě; vše je očividně stále židovštější či křesťanštější či plebejštější (co už záleží na slovech!). Postup této otravy celým tělem lidstva se zdá nezadržitelný, její tempo a krok mohou být dokonce od nynějška pozvolnější, jemnější, neslyšnější, uvážlivější – času je dost... Má dnes ještě církev v tomto ohledu *nutnou* úlohu, ba vůbec právo na existenci? Nebo bychom ji mohli postrádat? Quaeritur. Zdá se, že onen postup spíš zdržuje a zadržuje, než aby ho urychlovala? Nuže, právě v tom by mohla spočívat její užitečnost... Určitě je něčím až obhroublým a selským, co je jemnější inteligenci a opravdu modernímu vkusu protivné. Neměla by se alespoň stát trochu rafinovanější?... Dnes spíše odpuzuje, než aby sváděla... Kdo z nás by asi byl svobodným duchem, kdyby nebylo církve? Protiví se nám církev, *nikoli* její jed... Odhlédneme-li od církve, i my ten jed milujeme...“ – Tolik epilóg k mé řeči z úst „svobodného ducha“, čestného tvora, jak sdostatek prozradil, navíc demokrata; až dosud mi naslouchal a nemohl snést, když mě slyšel mlčet. Mám totiž na tomto místě mnoho co mlčet. –

10.

Vzpouora otroků v morálce počíná tím, že se *resentiment* sám stává tvořivým a plodí hodnoty: je to resentment takových bytostí, kterým je odepřena reakce ve vlastním smyslu, reakce činu, a které se zhojí jen imaginární pomstou. Zatímco všechna vznešená morálka vyrůstá z triumfujícího přitakání sobě samému, říká otrocká morálka od prvopočátku *Ne každému* „mimo“, „jinak“, „ne-já“: a *toto* Ne je jejím tvůrčím činem. Toto obrácení pohledu, jenž ustavuje hodnoty – *nutnost* tohoto zaměření ven místo zpět na sebe sama – právě to patří k resentimentu: otrocká morálka potřebuje ke svému vzniku pokaždé nejprve nějaký svět naproti a vně sebe, potřebuje, řečeno fyziologicky, vnější podněty, aby vůbec mohla jednat, – její akce je od základu reakcí. U vznešeného způsobu hodnocení je tomu právě naopak: počíná

a vyrůstá spontánně, vyhledává svůj protiklad, jen aby mohl sám sobě přitakat ještě vděčněji, ještě jásaveji – jeho negativní pojem „nízký“, „sprostý“, „špatný“ je jen dodatečně zplozený, bezvýrazný doplněk v poměru k jeho pozitivnímu, životem a vášní prosycenému základnímu pojmu „my vznešení, my dobří, my krásní, my šťastní“! Jestliže se vznešený způsob hodnocení zmýlí a prohřeší proti skutečnosti, pak se to stává ve vztahu ke sféře, kterou dostatečně *nezná*, ba proti jejímž skutečnému poznání se chladně brání: opovrhované sféře, sféře prostého muže a nízkého lidu, vskutku za určitých okolností nerozumí; uvažme však na druhé straně, že jestliže afekt pohrdání, přehlížení, nadřazenosti obraz opovrhovaného občas *zfalšuje*, pak stejně ještě zaostává za falšováním, jímž se na svém protivníkovi proviňuje – přirozeně in effigie – zadržovaná nenávisť, pomsta nemohoucího. A vskutku je do pohrdání přimíšeno příliš mnoho nedbalosti, příliš lehkovážnosti, příliš nepozornosti a netrpělivosti, dokonce příliš mnoho vlastní radosti, než aby bylo s to proměnit svůj předmět v ohavnou stvůru. Nepřeslechněme ty až blahovlnné nuance, které například řecká šlechta vkládá do všech slov, jimiž od sebe hledí odlišit nízký lid; jak se do nich ustavičně mísí sladkost politování, ohledů, shovívavosti, a to natolik, že téměř všechna slova pro muže lidu se nakonec dochovala jako výrazy pro „nešťastný“, „politováníhodný“ (srovnej δειλός, δείλαιος, πονηρός, μοχθηρός; poslední dvě slova charakterizují vlastně muže lidu jako pracovního otroka a tažné zvíře) – a jak na druhé straně slova „špatný“, „nízký“, „nešťastný“ nikdy pro řecké ucho nepřestala znít zbarvením tónu, v němž převažuje „nešťastný“: je to dědictví starého, ušlechtilějšího, aristokratického hodnocení, které se nezapře ani v pohrdání (– filologové necht si připomenou, v jakém smyslu se užívá slov οἰζυρός, ἀνολβος, τλήμων, δυστυχῆιν, ξυμφορά). „Urození“ se totiž *cítili* jako „šťastní“; nemuseli své štěstí uměle konstruovat z pohledu na své nepřátele, popřípadě si toto štěstí namlouvat či *nalhávat* (jak činí všichni lidé resentimentu); a zrovna tak neuměli, jakožto lidé naplnění přemírou

síly, a tudíž *nutně* aktivní, myslet štěstí bez jednání – činnost je u nich nutnou součástí štěstí (odtud původ εὐπράττειν) – to vše v příkrém protikladu ke „štěstí“ na stupni bezmocných, stísněných, jedovatým záštíím rozjitřených, u nichž štěstí vystupuje v podstatě jako narkóza, omámení, klid, mír, „sabbat“, oddech ducha a uvolnění těla, zkrátka *pasivně*. Jestliže vznešený člověk žije zpříma v důvěře a otevřenosti (γενναῖος „urozený“ podtrhuje významový odstín „upřímný“ a ovšem i „naivní“), pak člověk resentimentu není ani upřímný, ani naivní, ani sám k sobě čestný a rovný. Jeho duše *šilhá*; jeho duch miluje temná zákoutí, postranní cestičky a zadní vrátka, ve všem, co je skryté, rozpoznává *svůj* svět, *svou* jistotu, *svou* posilu; dobře se vyzná v mlčení, nezapomínání, vyčkávání, v prozatímním sebeumenšování, sebepokořování. Rasa takových lidí resentimentu je nakonec nezbytně *chytřejší* než nějaká vznešená rasa, a chytrost též ve zcela jiné míře ctí: totiž jako prvořadou podmínku existence, zatímco u vznešených lidí chytrost snadno nabývá jemné příchuti luxusu a rafinovanosti: – není zde totiž ani zdaleka tak důležitá jako třeba dokonalá jistota ve fungování regulujících *nevědomých* instinktů, nebo dokonce jistá nerozumnost, například smělá útočnost, ať už vůči nebezpečí či vůči nepříteli, nebo ona vznícená náhlost ve zlobě, lásce, úctě, vděku a pomstě, podle níž se za všech dob vznešené duše rozeznávaly. Resentiment vznešeného člověka samého, pokud se u něho vyskytne, totiž proběhne a vyčerpá se okamžitou reakcí, a nepůsobí proto *otravu*: na druhé straně se vůbec nedostává v bezpočtu těch případů, kdy je u všech slabých a nemohoucích nevyhnutelný. Neumět brát příliš dlouho vážně své nepřátele, své nehody, ba ani své *zločiny* – toť znak silných, celistvých povah, které překypují pružnou, zacelující, hojivou silou, umožňující zapomínat (dobrým příkladem v moderním světě je Mirabeau, jemuž scházela jakákoli paměť na urážky a hanebnosti, jichž se vůči němu někdo dopustil, a který nemohl odpouštět jen proto, že – zapomínal). Takový člověk ze sebe setřese jedním rázem spoustu čer-

vů, jež se do druhých zavrtají; a jen tady je také možná, pokud je na Zemi vůbec možná – „lásky k nepřítelům“. Kolik úcty jen chová vznešený člověk ke svým nepřítelům! – a taková úcta je už mostem k lásce... On si svého nepřítele žádá pro sebe jako svého vyznamenání a nesnese také žádného jiného nepřítele než takového, na němž nelze ničím pohrdat a u něhož lze *velmi mnohé* ctít! Vedle toho si představme „nepřítele“, jak ho koncipuje člověk resentimentu – a právě v tom tkví jeho čin, jeho vlastní tvorba: on koncipoval „zlého nepřítele“, „zlého o sobě“, a sice jako základní pojem, k němuž si jako napodobeninu a doplněk vymyslel ještě i „dobrého“ – sebe sama!...

11.

Činí tedy pravý opak než člověk vznešený, který základní pojem „dobrý“ koncipuje předem a spontánně, totiž ze sebe, a teprve odtud si vytváří představu o „špatném“! Toto „špatné“ vznešeného původu a ono „zlé“ z překypujícího kotle nenasytné nenávisti – prvé jako dodatek, vedlejší produkt, doplňková barva, druhé naproti tomu jako originál, počátek, svébytný čin v koncepci otrocké morálky – jak odlišně tu obě slova „špatný“ a „zlý“ stojí proti zdánlivě téměř pojmu „dobrý“! Avšak *není* to týž pojem „dobrého“: ptejme se přece, *kdo* vlastně je „zlý“ ve smyslu morálky resentimentu. Naprosto přísná odpověď zní: *právě* „dobrý“ člověk druhé morálky, totiž vznešený, mocný, panující, jenomže jinak vybarven, jinak vyložen, jinak nahlížen jedovatým okem resentimentu. Jedno tu chceme arci popírat nejméně: kdo ony „dobré“ poznal jen jako nepřátele, poznal, pravda, jen *zlé nepřátele*, a titíž lidé, které mrav, úcta, obyčej, vděk, ještě více pak vzájemný dohled a žárlivost inter pares drží tak pevně v mezích a kteří na druhé straně prokazují ve vzájemném styku tolik vynalézavosti v taktu, sebeovládání, jemnosti, věrnosti, hrdosti a přátelství, – nejsou směrem ven, kde začíná cizí, *jim* cizí, o mnoho lepší než dravci vypuštění z klece. Užívají si zde svobody od všech sociálních tlaků, vynahrazují si v této divočině napětí, kte-

ré se hromadí v pokojné uzavřenosti společenství, vracejí se *zpět* k nevinnému svědomí dravců, jako jásající nestvůry, které za sebou zanechávají ohavnou řadu vražd a spáleníš, zneuctění a muk snad v podobné povznesenosti a duševní rovnováze, jako by právě ztropili studentskou taškařici, přesvědčení, že básníci teď mají zas na dlouho co opěvat a velebit. V hloubi všech těch vznešených ras lze jasně rozeznat číhajícího dravce, skvostnou *plavou bestii*, lačnou a nedočkavou kořisti a vítězství; čas od času se musí skrytá hlubina otevřít a vybit, zvíře musí vyrazit ven, musí zas zpátky do divočiny: – římská, arabská, germánská, japonská šlechta, homérští hrdinové, skandinávští vikingové – v této potřebě si jsou všichni rovni. Právě vznešené rasy zanechávaly všude, kudy prošly, ve svých stopách pojem „barbar“; ještě i jejich nejvyšší kultura prozrazuje, že si toho jsou vědomi, ba že jsou na to hrdi (například když Perikles svým Athéňanům říká, v oné slavné pohřební řeči: „svou smělostí jsme si otevřeli celé moře a celou zemi a všude jsme postavili věčné pomníky svých činů, dobrých i *zlých*“). Tato „smělost“ vznešených ras, šílená, absurdní, prudká ve svých projevech, nevypočitatelnost, dokonce nepravděpodobnost jejich podniků – Perikles u Athéňanů uznale vynáší $\rho\alpha\theta\upsilon\mu\iota\alpha$, – jejich lhostejný a přehlíživý postoj vůči jistotě, tělu, životu, pohodlí, jejich strašlivou radost a hloubku rozkoše ve všem ničení, ve všech slastech vítězství a krutosti: to vše se pro ty, kteří tím trpěli, slilo do obrazu „barbara“, „zlého nepřítele“, například „Góta“ a „Vandala“. Hluboká, mrazivá nedůvěra, kterou vzbuzuje Němec, jakmile se dostane k moci, ještě i dnes znovu – to jsou stále ony záchvěvy nevykořitelného zděšení, s nímž Evropa po staletí přihlížela řádění plavé germánské bestie (ačkoli mezi starými Germány a námi Němci existuje stěží pojmová, natož pak pokrevní spřízněnost). Poukázal jsem jednou na Hesiodovy rozpaky, když vymýšlel pořadí kulturních údobí a pokusil se je vyjádřit pomocí zlata, stříbra a bronzu: s rozporem, který mu skýtal nádherný, ale právě tak děsivý a násilnický svět Homérův, se nedokázal vypořádat jinak, než že z jednoho věku

udělal dva, které pak zařadil po sobě – nejprve věk hrdinů a polobohů z Tróje a Théb, tak jak onen svět utkvěl v paměti vznešených pokolení, jež v něm měla své vlastní předky; poté věk železný, jak se tentýž svět jevil potomkům zhanobených, oloupených, zmučených, odvržených, prodaných: jako věk bronzu, jak řečeno, tvrdý, chladný, krutý, bez citu a svědomí, vše drtící a zalévající krví. Dejme tomu, že by byla pravda, co se teď za „pravdu“ pokládá, že *smyslem veškeré kultury* je právě vypěstovat z dravce „člověk“ krotké a civilizované zvíře, *zvíře domácí* – pak by musely všechny instinkty resentmentu a re-akce, za jejichž pomoci byla vznešená pokolení se všemi svými ideály nakonec zneuctěna a přemožena, platit za vlastní *nástroje kultury*; to by ovšem ještě neznamenalo, že sami jejich nositelé kulturu představují. Spíše opak by byl – nejen pravděpodobný, nikoli! je dnes přímo *očividný!* Tito nositelé tíživých a mstivých instinktů, potomci všeho evropského a nejen evropského otroctva, zvláště předárijského obyvatelstva – představují *úpadek lidstva!* Tyto „nástroje kultury“ jsou pro člověka hanbou a spíše povážlivým argumentem proti „kultuře“ vůbec! A třeba jsou lidé nakrásně v právu, nedovedou-li se zbavit strachu z plavé bestie v hloubi všech vznešených ras a mají se před ní na pozoru: avšak kdo by se nechtěl stokrát raději bát, může-li zároveň obdivovat, než aby se *nebál*, avšak nemohl se už zbavit odpudivého pohledu na nevydařeného, zmenšeného, zakrnělého, otráveného tvora? A není právě to *naším* údělem? Co dnes vyvolává *naš* odpor k „člověku“? – neboť my člověkem *trpíme*, o tom není pochyb. – *Nikoli* strach; spíš, že už nemáme, čeho bychom se u člověka báli; že se v popředí hemží červ „člověk“; že se „krotký člověk“, beznadějně průměrný a bezútěšný, už naučil cítit se jako cíl a vrchol, smysl dějin, jako „vyšší člověk“; – ba že má dokonce jisté právo se tak cítit, pokud cítí distanci od ohromného množství všeho nevydařeného, chorobného, znaveného, vyžilého, jímž dnes Evropa začíná páchnout, a sebe samého tudíž jako něco alespoň relativně zdařeného, alespoň ještě životaschopného, alespoň životu přitakajícího...

12.

– Nemohu na tomto místě potlačit povzdech a poslední naději. Co je právě pro mne tak nesnesitelné? To, s čím se nemohu vypořádat sám, co mě dusí a moří? Špatný vzduch! Špatný vzduch! Že mám nablízku něco nevydařeného, že musím čichat útroby nevydařené duše!... Nevydrží snad člověk jinak všechno – nouzi, odříkání, nečas, nemoc, námahu, osamění? Vypořádá se v podstatě se vším, vždyť byl zrozen k podzemnímu životu plnému zápasů; časem se vždy znovu ocitá na světle, vždy znovu prožívá svou zlatou hodinu vítězství – a pak tu stojí, jak byl zrozen, nezlomný, napjatý, připraven na nové, na ještě těžší, vzdálenější věci, jako luk, jež veškerá nouze jen ještě více napne. – Ale čas od času mi popřejte – existujete-li, nebeské příznivkyně, nūmo dobro a zlo – pohled, jen jeden pohled na něco dokonalého, výsostně vydařeného, šťastného, mocného, triumfujícího, u něhož se lze ještě něčeho bát! Na člověka, který ospravedlňuje člověka vůbec, na komplementární a spásný exemplář člověka, kvůli němuž si lze podržet *víru v člověka!*... Neboť je tomu taktó: *naše* největší nebezpečí se skrývá ve zmenšení a zestejnění evropského člověka, ten pohled totiž unavuje... Nevidíme dnes nic, co chce být větší, tušíme, že stále ještě pokračuje pokles, pokles směrem ke všemu řídkšímu, dobotivějšímu, chytřejšímu, pohodlnějšímu, průměrnějšímu, lhostejnějšímu, čínstějšímu, křesťanštějšímu – člověk, není o tom pochyb, je čím dál „lepší“... A právě v tom spočívá neblahý osud Evropy – spolu se strachem z člověka jsme přišli i o lásku k němu, o úctu před ním, o naději v něj, ba o vůli k němu. Pohled na člověka už jen unavuje – co je dnes nihilismus, ne-li právě *tohle?*... Jsme znaveni *člověkem*...

13.

– Avšak vraťme se zpět: problém *jiného* původu „dobra“, dobra, jak si ho vymyslel člověk resentmentu, vyžaduje dokončení. – Že jehňata nevraží na velké dravce, nijak nepřekvapuje: není to však žádný důvod, proč velkým drav-

cům zazlívát, že loví malá jehňata. A jestliže si jehňata mezi sebou říkají „ti dravci jsou zlí; kdo je tedy co možná nejméně dravcem, ba jeho pravým opakem, jehnětem – není ten snad dobrý?“ pak není takto vytyčenému ideálu co vytýkat, bytší na to dravci budou pohlížet asi trochu ironicky a možná si i řeknou: „*my* jim nic nezazlíváme, těm dobrým jehňatům, *my* je máme dokonce rádi: není nad křehké jehňátko.“

– Požadovat od síly, aby se *neprojevovala* jako síla, aby *nebyla* vůlí přemáhat, vůlí porážet, vůlí panovat, žízni po nepřátelích a odporu a triumfech, je stejně pošetilé jako žádat od slabosti, aby se projevovала jako síla. Určité kvantum síly je právě také kvantum pudu, vůle, působení – ba dokonce to není vůbec nic jiného než právě toto puzení, chtění, působení samo, a jen jazyk (a v něm zkamenělé základní omyly rozumu) nás svádí k tomu chápat všechno působení mylně jako podmíněné něčím působícím, „subjektem“. Právě tak totiž, jako lid odděluje blesk od jeho světla a to pak bere jako *aktivitu*, jako účín nějakého subjektu, který se nazývá blesk, tak odděluje lidová morálka také sílu od projevu síly, jako by za někým silným byl jakýsi indiferentní substrát, který by *měl na vybranou*, zda sílu projeví nebo třeba také neprojeví. Ale žádný takový substrát neexistuje; za aktivitou, působením, děním není žádné „jsoucnost“; „aktér“ je k aktivitě jen přibásněn – aktivita je vše. Lid aktivitu v podstatě zdvojuje, když nechává blesk ještě svítit, toť aktu: předpokládá totéž dění jednou jako příčinu a pak ještě jednou jako její následek. Přírodovědci nepostupují o nic lépe, když říkají „síla pohybuje, síla působí“ a podobně – celá naše věda, navzdory veškerému svému chladu, veškerému oproštění od afektu, se ještě nalézá v područí jazyka a nezabavila se podstrčených děcek, „subjektů“ (například atom je takovým podstrčeným děckem, podobně i kantovská „věc o sobě“): není pak divu, že potlačené, vskrytu doutnající afekty pomsty a nenávisti tuto víru využívají pro sebe a žádnou víru neudržují vlastně horlivěji než tu, že *silný má na vybranou* být slabý a dravec být jehnětem: – tím přece získávají ve svých očích právo *přičítat* dravci za vinu, že je

dravcem... Jestliže si utlačení, ušlápnutí, znásilnění z pomstychtivé lstivosti své bezmoci říkají: „budme jiní, než jsou zlí, totiž dobří! A dobrý je každý, kdo neznásilňuje, kdo nikoho nezraňuje, kdo neútočí, kdo neoplácí, kdo pomstu přenechává bohu, jenž se jako *my* drží vskrytu, kdo se vyhýbá všemu zlu a vůbec žádá od života málo, jako *my* trpěliví, pokorní, spravedliví“ – pak to, posloucháme-li střízlivě a bez předpojatosti, vlastně neznamena nic než: „*my* slabí jsme prostě slabí; je dobré, jestliže nečiníme nic, *k čemu nemáme dost sil*“, – ale tato trpká realita, tato chytrost nejnižšího řádu, kterou má i hmyz (jenž se staví mrtvým, aby toho nedělal „příliš“ při velkém nebezpečí), se díky onomu falšování a sebeobelhávání bezmoci oděla do skvostného hávu odrůkavé, tiché, trpělivé ctnosti, jako by snad sama slabost slabocha – a to přece znamená jeho *podstata*, jeho působnost, celá jeho jediná, nevyhnutelná, nezaměnitelná skutečnost – byla dobrovolným výkonem, čímsi chtěným, čímsi zvoleným, *činem, zásluhou*. Tento druh člověka víru v indiferentní, svobodně volící „subjekt“ *potřebuje* z pudu sebezáchovy, sebeakceptování, jímž se obvykle posvěti každá lež. Subjekt (nebo, abychom mluvili populárněji, *duše*) byl snad proto doposud na Zemi tím nejlepším článkem víry, protože ohromnému množství smrtelníků, slabým a utlačným všeho druhu, umožňoval onen sublimní sebeklam, dovoloval vykládat i slabost jako svobodu, prostý fakt slabosti jako *zásluhu*.

14.

– Chce někdo pohlédnout až dolů a nahlédnout trochu do tajemství, jak se na Zemi *vyrábějí ideály*? Kdo k tomu má odvalu?... Jen do toho! Tady se otvírá pohled do té temné dílny. Jen ještě okamžik strpení, drahý pane Vsetečko a Nebojso: Vaše oko musí nejdřív přivyknout falešně mihotavému světlu... Tak, to stačí! Teď spusťte! Co se to děje tam dole? Jen vyslovte, co vidíte, muži tak nebezpečně zvědavý – teď jsem to *já*, kdo bude naslouchat. –

– „Nevidím nic, o to více však slyším. Opatrnické zá-

ludné tiché špitání a domlouvání ze všech koutů a zákoutí. Zdá se mi, že všichni lžou; na každém zvuku ulpívá cukernatá mírnost. Slabost má být překroucena v *zásluhu*, není sporu – je tomu tak, jak jste pravil.“ –

– Dál!

– „a bezmoc, která neoplácí, v ‚dobrotivost‘; ustrašená nízkost v ‚pokoru‘; podrobenost nenáviděným v ‚poslušnost‘ (totiž vůči jednomu, o němž říkají, že toto podrobení káže – nazývají ho Bohem). Neútočnost slabého, ba sama zbabělost, jíž je pln, jeho postávání u dveří, nevyhnutelnost jeho čekání zde dostává dobré jméno, totiž ‚trpělivost‘, a platí přímo za vrchol ctnosti; neschopnost pomsty se nazývá nechtěním pomsty, dokonce snad odpuštěním (neboť oni nevědí, co činí – jedině my víme, co oni činí!). Také mluví o ‚lásce k nepřátelům‘ – a potí se přitom.“

– Dál!

– „Jsou ubozí, nade vši pochybnost, všichni tihle kutilové a pokoutní penězokazi, třebaš dřepí v teple pěkně pohromadě – ale tvrdí mi, že ubohost je jejich vlastní volbou a vyznamenáním božím, vždyť i psy, které nejvíce milujeme, prý nejvíce trestáme; a možná že je tato bída i přípravou, zkouškou, poučením, možná i něčím víc – něčím, co jednou bude vyrovnáno a splaceno obrovskými úroky ve zlatě, ne! ve štěstí. Tomu říkají ‚blaženství‘.“

– Dál!

– „Teď mi vysvětlují, že jsou nejen lepší než mocní, než páni země, jejichž paty lžou (*nikoli* ze strachu, naprosto ne ze strachu! nýbrž protože bůh káže, aby všechna vrchnost byla ctěna) – tedy nejenže jsou lepší, nýbrž že se i, lépe mají, rozhodně se jednou lépe mít budou. Avšak dost už! dost! Už to nevydržím. Špatný vzduch! Špatný vzduch! Tato dílna, kde se *vyrábějí ideály* – mně se zdá, že páchne samou lží.“

– Ne! Ještě okamžik! Ještě jste neřekl nic o parádním kousku těch černých mágů, kteří stvoří bělost, mléko a nevinu z jakékoli černoty: – nevšiml jste si, v čem spočívá vrchol jejich rafinovanosti, jejich nejsmělejší, nejjemnější, nejduchaplnější, nejprohlanější artistický trik? Dejte pozor!

Tito sklepní živočichové překypující mstou a nenávistí – co dělají právě ze msty a z nenávisti? Zaslechl jste kdy tato slova? Tušil byste, kdybyste věřil jen jejich slovům, že jste mezi samými lidmi resentmentu?...

– „Rozumím, ještě jednou nastražím uši (ach! ach! ach! a zacpu si nos). Teď teprve slyším, co jste už tak často říkal: ‚My dobří – *my jsme spravedliví*‘ – co žádají, to nenazývají odplatou, nýbrž ‚triumfem *spravedlnosti*‘; co nenávidí, není jejich nepřítel, nikoli! nenávidí ‚*bezpráví*‘, ‚*bezbožnost*‘; v co věří a v co doufají, není naděje na pomstu, opojení sladkou mstou (– ‚sladší medu‘ ji nazval již Homér), nýbrž vítězství boží, vítězství *spravedlivého* boha nad bezbožníky; co jim na Zemi zbývá milovat, nejsou jejich bratři v nenávisti, nýbrž jejich ‚bratři v lásce‘, jak říkají, všichni dobří a spravedliví na Zemi.“

– A jak nazývají to, co jim slouží jako útěcha proti všem životním strastem – svou fantasmagorii očekávané budoucí blaženosti?

– „Jakže? Slyším dobře? Nazývají to ‚posledním soudem‘, příchodem *svého* království, ‚království božního‘ – *prozatím* však žijí ‚ve víře‘, ‚v lásce‘, ‚v naději‘“.

– Dost už! Dost!

15.

Ve víře v co? V lásce k čemu? V naději nač? – Tihle slabí – jednou chtějí totiž i oni být silní, o tom není sporu, jednou má přijít i jejich ‚království‘ – ‚království boží‘ – se to u nich bez obalu nazývá, jak už jsem řekl: vždyť jsou ve všem tak pokorní! Už jen *tohle* aby člověk zažil, musí žít dlouho, až za smrt – ano, potřebuje věčný život, aby mohl být v ‚království božím‘ navěky odškodňován za svůj pozemský život ‚ve víře, lásce a naději‘. Odškodňován za co? Odškodňován čím?... Dante se, myslím, ošklivě spletl, když s otevřeností, z níž mrazí, napsal nad bránu svého pekla „i mne stvořila věčná láska“: – rozhodně větším právem by nad branou křesťanského ráje s jeho „věčným blaženstvím“ mohl stát nápis „i mne stvořila věčná *zášť*“ – pokud by ovšem nad branou

ke lži směla stát pravda! Neboť *co* je blaženstvím onoho ráje?... Snad bychom to už uhodli; bude však lépe, potvrdili nám to výslovně autorita v těchto věcech nedocenitelná, velký učitel a světec Tomáš Akvinský. „Beati in regno coelesti,“ praví mýmě jak beránek, „videbunt poenas damnatorum, *ut beatitudo illis magis complaceat*“. Nebo to chcete slyšet v důraznější tónině, třeba z úst triumfujícího církevního otce, který své křesťany zrazuje od krutých rozkoší veřejných spektaklů – proč asi? „Vždyť víra nám poskytuje mnohem více,“ – říká v díle *De spectaculis* – „*mnohem silnější zážitky*; díky vykoupení nám přece kynou úplně jiné radosti; namísto atletů máme mučedníky; zachce-li se nám krve, nuže, máme krev Ježíše Krista... A co nás teprve čeká v den jeho návratu, jeho triumfu!“ – a rozohněně pokračuje, ten zanícený vizionář: „At enim supersunt alia spectacula, ille ultimus et perpetuus iudicii dies, ille nationibus insperatus, ille derisus, cum tanta saeculi vetustas et tot ejus nativitates uno igne haurientur. Quae tunc spectaculi latitudo! *Quid admirer! Quid rideam! Ubi gaudeam! Ubi exultem*, spectans tot et tantos *reges*, qui in coelum recepti nuntiabantur, cum ipso Jove et ipsis suis testibus in imis tenebris congemescerent! Item praesides (místodržící provincií) persecutores dominici nominis saevioribus quam ipsi flammis saevierunt insultantibus contra Christianos liquescentes! Quos praeterea sapientes illos philosophos coram discipulis suis una conflagrantibus erubescerent, quibus nihil ad deum pertinere suadebant, quibus animas aut nullas aut non in pristina corpora redituras affirmabant! Etiam poetās non ad Rhadamanti nec ad Minois, sed ad inopinati Christi tribunal palpitantes! Tunc magis tragoedi audiendi, magis scilicet vocales (silnějším hlasem, ještě horší křiklouni) in sua propria calamitate; tunc histriones cognoscendi, solutiores multo per ignem; tunc spectandus auriga in flammea rota totus rubens, tunc xystici contemplandi non in gymnasiis, sed in igne jaculati, nisi quod ne tunc quidem illos velim vivos, ut qui malim ad eos potius conspectum *insatiabilem* conferre, qui in dominum desaevierunt. Hic est ille, dicam,

fabri aut quaestuariae filius (jak vyplývá ze všeho, co následuje, a zvláště z tohoto označení Matky boží známého z Talmudu, má Tertullianus od tohoto místa na mysli Židy), *sab-bati destructor, Samarites et daemonium habens. Hic est, quem a Juda redemistis, hic est ille arundine et colaphis diverberatus, sputamentis dedecoratus, felle et aceto potatus. Hic est, quem clam discentes subripuerunt, ut resurrexisset dicatur vel hortulanus detraxit, ne lactucae suae frequentia commeantium laederentur.* Ut talia spectes, *ut talibus exultes*, quis tibi praetor aut consul aut quaestor aut sacerdos de sua liberalitate praestabit? Et tamen haec jam habemus quodammodo *per fidem* spiritu imaginante repraesentata. Ceterum qualia illa sunt, quae nec oculus vidit nec auris audivit nec in cor hominis ascenderunt (1. Cor., 2, 9)? Credo circo et utraque cavea (první a čtvrté pořadí nebo, dle jiných, komické a tragické jeviště) et omni stadio gratiora.“ – *Per fidem*: tak stojí psáno.

16.

Přejdeme tedy k závěru. Obě *protikladné* hodnotové dvojice „dobré a špatné“, „dobré a zlé“ sváděly na Zemi po tisíciletí urputný boj; a třebaže má druhý způsob hodnocení jistě už dlouho převahu, přece jen existují ještě i dnes místa, kde boj pokračuje nerozhodnut. Dalo by se dokonce říci, že byl tento boj postupně vynášen stále výš, a právě tím že dosahoval stále větší hloubky, větší duchovnosti: takže dnes snad ani neexistuje výraznější znak „*vyšší povahy*“, duchovnější povahy, než když je někdo v onom smyslu rozpolcen a je sám skutečně ještě bojištěm těchto protikladů. Symbol tohoto boje, psaný písmem, jež po celou lidskou historii zůstalo až dosud čitelné, zní „Řím proti Judeji, Judea proti Římu“: – nebylo na Zemi větší události, než je *tento* boj, *tato* otázka, *tento* rozpor na život a na smrt. Řím spatřoval v Židovi vyslovený protiklad přírody, svého monstrózního antipoda; v Římě byl Žid pokládán za „*usvědčeného* z nenávisti k celému lidskému pokolení“: a to právem, pokud má člověk právo spojovat blaho a budoucnost

lidského pokolení s bezpodmínečnou vládou aristokratických, tj. římských hodnot. Co naopak pocítovali Židé vůči Římu? Uhodneme to z tisícerych náznaků; ale postačí, vybavíme-li si opět jednou Janovu Apokalypsu, ten nejpustší ze všech psaných výlevů, které má na svědomí msta. (Nepodceňujme ostatně hlubokou důslednost křesťanského instinktu, jenž právě tuto knihu nenávisti nadepsal jménem apoštola lásky, téhož, kterému vložil do úst ono zamilované horoucné Evangelium –: vězí v tom kus pravdy, byť bylo k takovému účelu zapotřebí sebevíc literárního falšování.) Vždyť nad Římany nebylo dosud na Zemi silnějších a vznešenějších, ani v nějakém snu; každá památka na ně, každý jejich nápis v nás budí nadšení, pokud ovšem uhodneme, co zde píše. Židé byli naopak kněžským národem resentimentu par excellence, jemuž byla vlastní lidově-morální genialita, nemající sobě rovné: stačí vedle nich postavit národy se spřízněným nadáním, třeba Čiňany nebo Němce, abychom si uvědomili, co je prvního a co pátého řádu. A kdo zatím *zvítězil*, Řím anebo Judea? Ale vždyť o tom není pochyb: uvažme přece, před kým se dnes v Římě samém lidé sklání jako před zosobněním všech nejvyšších hodnot – a nejenom v Římě, nýbrž téměř na polovině zeměkoule, všude tam, kde se člověk stal nebo chce stát krotkým –: před *třemi Židy*, jak víme, a *jednou Židovkou* (Ježíšem Nazaretským, rybářem Petrem, tkalcem Pavlem a matkou zprvu jmenovaného Ježíše, zvanou Marií). To je velmi podivné: Řím nade vši pochybnost podlehl. Ovšemže v renesanci došlo ke skvostně hrozivému procitnutí klasického ideálu, vznešeného způsobu hodnocení všech věcí: Řím sám se pohyboval, jako by se probudil ze zdánlivé smrti, pod tlakem nového, nad ním vybudovaného požídivštěného Říma, který měl tvářnost ekumenické synagogy a nazýval se „církev“: ihned však triumfovala zase Judea, díky onomu zgruntu vulgárnímu (německému a anglickému) hnutí resentimentu, jemuž se říká reformace, včetně toho, co po něm muselo následovat, totiž obnovení církve – i obnovení starého hrobového klidu klasického Říma. A mnohem výraz-

něji a hlouběji než tehdy zvítězila Judea nad klasickým ideálem ještě jednou ve Francouzské revoluci: poslední politická vznešenost, která v Evropě existovala, vznešenost *francouzského* sedmáctého a osmáctého století, se zhroutila pod lidovými instinkty resentimentu – nikdy nebylo na Zemi slyšet větší jásot, halasnější nadšení! Arci se uprostřed toho událo něco nesmírného a zcela neočekávaného: antic-
ký ideál sám předstoupil *tělesně* a v neslychané nádheře před zraky a svědomí lidstva – a ještě jednou, silněji, prostěji, pronikavěji než kdy předtím zaznělo, proti starému pro-
lhanému heslu resentimentu o *výsadách množství*, proti vůli ke snížení, ponížení, srovnání, k úpadku a západu člo-
věka, hrozivé a úchvatné protichůdné heslo o *výsadách výjimek*! Jako poslední ukazatel k *jiné* cestě se zjevil Na-
poleon, onen nejvíce ojedinělý a nejpozději zrozený člověk, jaký kdy existoval, a v něm ztělesněný problém *vznešené-
ho ideálu o sobě* – dobře zvažme, jaký to je problém: Napo-
leon, tato syntéza *nelidského a nadlidského*...

17.

– Bylo tím po všem? Byl tím onen vůbec největší protiklad ideálů odložen na věky ad acta? Nebo jen odročen, na dlouho odročen?... Nemusí snad někdy v budoucnu dojít k ještě mnohem hroznějšímu, mnohem déle připravovanému vzplanutí někdejšího požáru? A co více: neměli bychom si právě *to* ze všech sil přát? neměli bychom to dokonce chtít? dokonce podporovat?... Kdo na tomto místě začne – stejně jako mí čtenáři – přemýšlet, domýšlet, nedobere se hned tak konce: – důvod pro mne, abych sám ke konci dospěl, pokud je ovšem už sdostatek jasné, co *chci*, co sleduji právě oním nebezpečným heslem, které je ulito na tělo mé poslední knihy: „*Mimo dobro a zlo*“... Přínejmén-
ším to *neznamená* „mimo dobré a špatné“... --

Poznámka. Využívám příležitosti, již mi nabízí toto pojednání, abych veřejně a výslovně vyjádřil přání, které jsem dosud projevil jen při náhodných rozhovorech s učenci: aby se totiž některá filosofická

fakulta vypsáním řady akademických soutěží zasloužila o rozvoj studii *dějín morálky*: – možná poslouží tato kniha jako silná pobídka právě tímto směrem. Vzhledem k takové možnosti přicházím s návrhem níže uvedené otázky: zaslouží si pozornosti právě tak filologů a historiků jako filosofů z povolání.

„*Jaké poukazy poskytuje jazykověda, zvláště pak bádání etymologické, pro dějiny vývoje morálních pojmů?*“

– Na druhé straně je ovšem stejně nutné vyvolat zájem o tyto problémy (*hodnoty* dosavadních hodnocení) mezi fyziology a lékaři: profesionální filosofové mohou v tomto jednotlivém případě setrvat ve funkci přímlovčích a zprostředkovatelů, ježto se jim podařilo původně tak nevlídný, tak nedůvěřivý vztah mezi filosofií, fyziologií a medicínou proměnit ve velmi přátelskou a plodnou výměnu. Všechny hodnotové desky, všechny ty morální příkazy, o nichž ví historie nebo etnologický výzkum, vskutku potřebují nejprve *fyziologické* vysvětlení a výklad, rozhodně spíše než psychologické; všechny vespolek čekají na kritiku ze strany lékařské vědy. Otázka: jakou má ta či ona deska hodnot a „morálka“ *hodnotu*? musí být položena z nejrůznějších perspektiv; zejména její aspekt „*hodnotu k čemu?*“ nelze nikdy analyzovat dost citlivě. Například něco, co by viditelně mělo hodnotu vzhledem k co nejdelšímu trvání nějaké rasy (nebo k posílení její přizpůsobivosti určitému podnebí nebo k udržení co největšího množství), by vůbec nemělo stejnou hodnotu, kdyby šlo třeba o to vypěstovat silnější typus. Blaho co největšího počtu a blaho výjimek jsou hodnotová hlediska, jež si odporují: mít první hledisko už *samo o sobě* za hodnotnější, to chceme přenechat naivitě anglických biologů... *Všechny* vědy by měly od nynějška konat přípravné práce pro budoucí úlohu filosofa: touto úlohou se rozumí, že filosof má vyřešit *problém hodnoty*, že má určit *hierarchii hodnot*. –

DRUHÉ POJEDNÁNÍ:

„Vina“, „špatné svědomí“
a příbuzné věci

1.

Vypěstovat zvíře, které *smí slibovat* – není právě tohle onen paradoxní úkol, který si příroda vytkla vzhledem k člověku? není právě to vlastní problém člověka jako takového?... Že je ten problém značnou měrou vyřešen, musí ještě více překvapovat toho, kdo umí plně docenit sílu působící opačným směrem, totiž *zapomnětlivost*. Zapomnětlivost zdaleka není jen vis inertiae, jak se domnívají lidé povrchní; je to naopak aktivní, v nejpřísnějším slova smyslu *pozitivní schopnost zábran*, jíž je třeba připsat, že cokoli prožijeme, zakusíme, vpravíme do sebe, si ve stavu trávení (mohli bychom říci „*vstřebávání do duše*“) uvědomujeme stejně málo jako celý ten nesmírně rozmanitý proces, v němž se odehrává naše tělesná výživa, kdy „*vstřebáváme do těla*“. *Zavřít na čas dveře a okna vědomí; být ušetřen bitevní vřavy*, v níž se nalézají služebné orgány v našem podsvětí, pracující spolu i proti sobě; trochu ticha, trochu tabula rasa ve vědomí, *aby se opět uvolnilo místo pro něco nového, především pro vznešenější funkce a funkcionáře, pro vládnutí, předvídání, předurčování (neboť náš organismus je zařízen oligarchicky)* – to je užitek z oné, jak řečeno, *aktivní zapomnětlivosti*, naší dveřnice, udržovatelky duševního řádu, klidů, etikety: z toho hned vysvítá, v jakém smyslu by bez *zapomnětlivosti* nemohlo existovat *žádné štěstí, žádná radost, naděje a hrdost, žádná přítomnost*. Člověka, u něhož se tento mechanismus zábran porouchá a zastaví, můžeme přirovnat (a nejen přirovnat –) k dyspeptikovi, s ničím se „*nevypořádá*“... A právě tohle nutně *zapomnětlivé zvíře*, u něhož *zapomínání představuje sílu, formu silného zdraví*, si vypěstovalo sílu protikladnou, *paměť*, s jejíž pomocí v jis-